

آیا امامت ائمه به واسطه خویشاوندی با پیامبر است؟

مراجعه به کتابهای کلامی و تاریخی عالمان شیعه روشن می‌کند که استدلال شیعیان برای اثبات امامت به قرابت و خویشاوندی امام علی با پیامبر نیست بلکه از آیات، روایات و گزارش‌های تاریخی استنباط می‌شود.

مراجعه به کتابهای کلامی و تاریخی عالمان شیعه روشن می‌کند که استدلال شیعیان برای اثبات امامت به قرابت و خویشاوندی امام علی با پیامبر نیست بلکه از آیات، روایات و گزارش‌های تاریخی استنباط می‌شود.

به گزارش خبرنگار مهر، یادداشتی به قلم میثم فروغی از مرکز مطالعات و پاسخ‌گویی به شبهات حوزه، گروه شبهه‌شناسی درباره امامت ائمه معصومین برای علاقه‌مندان در پی می‌آید؛

پیش‌درآمد

شیعیان، براساس ادله‌ی گوناگون عقلی، قرآنی، روایی و تاریخی، باور دارند که امام علی علیه السلام وصی و خلیفه‌ی بلافصل پیامبر(ص) پس از اوست و حوادث بعد از رحلت نبی مکرم اسلام و خلافت ستهن از صحابه، یکی پس از دیگری، هرگز به این جایگاه خدشه‌ای وارد نمی‌کند. کتاب‌های بسیاری در اثبات امامت، خلافت و وصایت امام علی نوشته شده است که گویای اهمیت منحصر بفرد این مسأله در نظام فکری شیعه است. با این وجود شبهات بسیاری در خصوص امامت امام و فرزندان و نیز به چالش طلبیدن ادله‌ی متقن و مستند شیعه مطرح شده و می‌شود. در نوشتار حاضر با توجه به یکی از این دست شبهات، به بررسی و نقد آن خواهیم پرداخت.

چکیده شبهه

رابطه‌ی خونی و نسبی با پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله و سلم - هرچند ممکن است به عنوان ارزشی مثبت تلقی شود، لکن نباید باعث زیاده‌خواهی و سوء استفاده قرار گیرد. نباید تصور شود که اگر کسی پسر عموی پیامبر(ص) بود، پس جانشین او هم هست. جانشینی پیامبر(ص) باید دلیل صریح و واضحی از قرآن داشته باشد. کما اینکه قرآن با صراحت و با ذکر نام پیامبری اسحاق و اسماعیل را بیان داشته است. ولی شیعه چنین دلیلی برای امامت امام علی(ع) و فرزندان ایشان ندارد!

چکیده نقد

مراجعه به کتاب‌های کلامی و تاریخی عالمان شیعه روشن می‌کند که استدلال شیعیان برای اثبات امامت به قرابت و خویشاوندی امام علی(ع) با پیامبر(ص) نیست؛ بلکه آن‌ها از آیات، روایات و گزارش‌های تاریخی متعددی برای اثبات این مسأله بهره می‌برند.

برای اثبات آموزه‌ای دینی لازم نیست همه‌ی خصوصیات و جزئیات آن به طور کامل در قرآن ذکر شده باشد. بلکه اگر اصل آن در قرآن کریم و جزئیات و تفصیلات آن در کلام پیامبر(ص) که مبین و مفسر قرآن است، آمده باشد، کافی و حجت است. مسأله امامت هم به صورت کلی و با بیان اوصاف در قرآن مطرح شده و جزئیات آن در بیان پیامبر اکرم (ص) تبیین گردیده است.

مقدمه

مسأله امامت از صدر اسلام تا به امروز، مورد توجه بوده و مباحث گسترده و مهمی را به خود اختصاص داده است و امروز هم بحث از آن ضرورت دارد. می‌توان گفت که مسلمانان در اصل لزوم امامت اختلاف چندانی ندارند. اما در جزئیات و تفصیلات آن، مانند اوصاف و شرائط امام و شیوه انتخاب و تعیین او، اختلاف، کم نیست. شیعه همواره برای اثبات نظر خود به آیات، روایات و دلایل عقلی تمسک کرده و در این زمینه آثار مهمی ارائه داده است. البته در این میان، برداشت‌های اشتباه و بدفهمی‌هایی نیز از عقاید شیعه صورت گرفته که موجب اشکالات و شبهاتی در این زمینه شده است.

نحوه استدلال شیعه بر امامت

روش صحیح و منطقی برای یافتن چگونگی و نحوه استدلال شیعه بر امامت امام علی و دیگر ائمه(ع) این است که به سخنان

و نوشته‌های عالمان و متفکران برجسته این مذهب مراجعه شده و دلائل آنها دیده شود. یک مراجعه ساده به کتاب‌های کلامی و تاریخی شیعه در این مورد نشان می‌دهد که عالمان شیعه هرگز صرف انتساب و قرابت امام علی (ع) با پیامبر(ص) را دلیل جانشینی و امامت ایشان نمی‌دانند. بلکه برای اثبات این مهم، دلائل و شواهد متقن و مستحکمی ارائه می‌کنند و نصّ الهی بر امامت هرامامی را لازم و ضروری می‌دانند.

به‌عنوان نمونه می‌توان به این کتاب‌ها مراجعه کرد:

الف) الافصاح فی امامة امیرالمومنین - علیه السلام - تألیف شیخ مفید؛

ب) الشافی فی الامامة، اثر سید مرتضی و تلخیص آن از شیخ طوسی؛

ج) کشف المراد، اثر علامه حلی که شرح تجرید الاعتقاد خواجه نصیرالدین طوسی؛

د) عباة الانوار، تألیف علامه میرحامد حسین؛

ذ) الغدیر، اثر علامه امینی.

امام علی و مجادله با رقیبان

ممکن است برخی سخنان امام علی(ع) که در آن‌ها مسأله قرابت و خویشاوندی با پیامبر(ص) مطرح شده است، موجب پدیدآمدن این ادعا گردیده باشد. مانند شعر منسوب به امام:

وإن كنت بالقربی حجبت خصیمهم فغیرک أولى بالنبی و أقرب

«و اگر از دلیل خویشاوندی (خود با پیامبر) بر مدعیان (انصار) حجت آوردی، دیگران (امام علی) از تو به پیامبر نزدیک‌تر و سزاوارترند!»

همچنین به نقل از امام در کتاب احتجاج شیخ طبرسی آمده است که فرمود: «مگر شما در مقابل أنصار به قرابت پیامبر تمسک نکرده و از همین راه اولویت خودتان را ثابت نکرده و آنان را مجاب نساختید؟! پس من نیز با همان برهان با شما سخن گفته و احتجاج می‌کنم. من نسبت به رسول خدا در حال حیات و ممات از شما نزدیک‌ترم!»

توجه و دقت در سخنان امام علی به خوبی روشن می‌سازد که امام در صدد این نیست که بگوید قرابت با پیامبر ملاک مشروعیت جانشینی ایشان است؛ بلکه امام این سخنان را در برابر کسانی که در سقیفه، مصاحبت، قرابت و هم‌قبیله‌بودن با پیامبر را دلیل خلافت و جانشینی ایشان عنوان کردند، بیان می‌کند و در صدد است تا از باب جدال أحسن و با استفاده از سخن و مبنای خود آن‌ها، ناراستی رفتارشان را نشان دهد. به این معنا که اگر شما قرابت و هم‌قبیله‌بودن با پیامبر(ص) را دلیل خلافت می‌دانید، در این صورت چه کسی از من به پیامبر نزدیک‌تر است؟!

همچنین اینکه امامان شیعه همگی از نسل پیامبر (ص) بوده و قرابت خانوادگی دارند، نباید موجب این گمان شود که آن‌ها تنها به سبب عضویت در خاندان پیامبر به منصب امامت رسیده‌اند. در نظر شیعه ملاک و معیار امامت دارا بودن صلاحیتی ویژه است که شناخت آن نیز کار خداست.

از این‌رو امام باید از جانب خدا منصوب باشد. منتها خدای متعال بنابر مصالحی این‌طور تقدیر کرده است که این افراد دارای صلاحیت، در یک نسل خاص قرار گرفته و از یک خاندان باشند.

امامت از منظر قرآن کریم

جایگاه قرآن در میان معارف دینی همانند قانون اساسی هرکشور است. در قانون اساسی کلیات و قوانین اصلی ذکر می‌شود و جزئیات، یعنی قوانین جاری از مسیرهای دیگری بیان می‌گردد. قرآن کریم هم روش اصلی بیان کلیات و اساس امور دین است و جزئیات و تفصیلات آن بر عهده مفسر و بیان‌کننده آن، یعنی پیامبر اکرم (ص) گذاشته شده است. از این رو اگر مسأله‌ای در قرآن بیان شد و جزئیات آن توسط پیامبر(ص) تبیین گردید، بر همه مسلمانان حجت و لازم‌الاتباع است و کسی نمی‌تواند به

این بهانه که جزئیات آن در قرآن نیامده از پذیرش آن سرباز زند. چرا که خدای متعال اطاعت پیامبرش را اطاعت خود دانسته و هرکس را که پس از روشن شدن حق، با پیامبر (ص) مخالفت کند، اهل جهنم معرفی کرده است.

به نظر شیعه در بحث امامت نیز قرآن کریم به همین صورت عمل کرده است. یعنی در شماری از آیات قرآن به اصل مسئله امامت پرداخته شده و حتی با ذکر اوصاف امام (نه ذکر نام) در مقام تعیین مصداق آن نیز برآمده است؛ اما تفصیلات این مسئله مانند تعیین امام با ذکر نام، بر عهده پیامبر - صلی الله علیه و آله و سلم - نهاده شده است. پیامبر گرامی اسلام هم در بیانات مختلف و متعدد جانشین و امام بعد از خود را به صراحت، تعیین و به مردم معرفی کرده است.

شیعه با استدلال موجّه و قوی، آیاتی مانند: آیه امامت، آیه ولایت، آیه اطاعت، آیه مباحله، آیه ۴۵ سوره زخرف و ... را آیات دال بر امامت می‌داند. همچنین احادیثی چون: حدیث یوم الانذار (یوم الدار)، حدیث غدیر، حدیث منزلت، حدیث ثقلین و ... را که از پیامبر - صلی الله علیه و آله - به دست ما رسیده و به وفور در کتاب‌های شیعه و سنی نقل شده است را به عنوان سخنان پیامبر (ص) برای تعیین جانشین و امام بعد از خود بیان می‌کند.

از این رو نیامدن نام امام علی (ع) و دیگر امامان شیعه در قرآن، نمی‌تواند دلیلی بر نپذیرفتن امامت آن‌ها باشد. بلکه فقط جای این سؤال است که علت ذکر نشدن نام آن‌ها در قرآن چه بوده است. یعنی هرچند که نیامدن نام، دلیل بر نپذیرفتن نیست ولی با این حال چرا خدای متعال نام آن بزرگواران را در قرآن نیاورده است تا به اختلافات پایان دهد؟

در جواب این سؤال علل مختلفی برای عدم ذکر نام ائمه در قرآن بیان شده است. مانند اینکه خدای متعال قصد داشته است که امت پیامبر (ص) را مورد امتحان قرار دهد. یعنی خواست خدا این بوده که جزئیات و تفصیل مسئله امامت از زبان پیامبرش بیان شود، تا میزان اطاعت و پیروی مسلمانان از پیامبرشان را بیازماید و از این طریق مؤمنان واقعی شناخته شوند. همچنین ممکن بود ذکر نام امام علی (ع) در قرآن نه تنها رافع اختلاف نباشد، بلکه اختلافات و نزاع‌هایی را به وجود آورد که اصل اسلام و قرآن را در معرض خطر و نابودی قرار دهد.

در هر صورت، ما چه علت قطعی نیامدن نام ائمه (ع) در قرآن را بدانیم و چه ندانیم، در اصل مسئله تفاوتی ایجاد نمی‌کند؛ زیرا مهم این است که تابع قرآن و سخنان پیامبر (ص) باشیم و معارف دینی را آنگونه که آن‌ها بیان کرده‌اند بشناسیم و بپذیریم.

چکیده سخن

۱. شیعه برای اثبات امامت، به آیات قرآن و سخنان پیامبر (ص) استناد می‌کند، نه به قرابت و خویشاوندی با پیامبر.
۲. کلام امام علی - علیه السلام - در مورد خویشاوندی خود با پیامبر (ص) از باب جدال احسن و برای ابطال سخن و مبنای نادرست اصحاب سقیفه بود که قرابت و هم قبیله‌گی با پیامبر (ص) را ملاک خلافت می‌دانستند.
۳. قرآن کریم اغلب، کلیات معارف دینی را مطرح کرده و بیان جزئیات و تفصیلات آن را بر عهده پیامبر (ص) نهاده است و مسئله امامت هم در منابع اسلامی به همین صورت بیان شده است.
۴. نیامدن نام ائمه در قرآن به هر علتی که باشد، مانع پذیرش امامت نیست؛ زیرا سخن پیامبر (ص) حجت و لازم الاتباع است و لازم نیست که همه احکام اسلامی با همه تفصیل حتما در قرآن کریم بیان شود.
۵. رک: کتاب‌های: ویژگی‌های دو مکتب، نقش عایشه در تاریخ اسلام، عبدالله بن سبا، تألیف و تحقیق علامه‌ی عسگری (ره) و سایت ولی عصر، وابسته به حضرت آیه الله سید مجتبی قزوینی.

۶. علی ربانی گلیپایگانی، امامت در پرتو عقل و وحی (چاپ اول: قم، انتشارات حکمت اسلامی، ۱۳۹۲ هـ ش)، ص ۱۱

۷. ابن المطهر الحسن بن یوسف (علامه حلی)، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد (چاپ چهارم: قم، موسسه امام صادق، ۱۳۹۲ هـ ش)، ص ۱۸۸.

۸. همان، ص ۱۸۷

۹. شریف الرضی، نهج البلاغه، حکمت ۱۹۰

. سید جعفر شهید، ترجمه نهج البلاغه، (چاپ بیستم: تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۰)، ص ۳۹۳.

. بهزاد جعفری، متن و ترجمه کتاب شریف احتجاج (چاپ سوم: تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۷ هـ ش)، ص ۱۶۴ و ۱۶۵.

. محمد بن جریر الطبری، تاریخ الطبری، (چاپ سوم: بیروت، موسسه عزالدین، ۱۴۱۳ هـ ق)، ج ۳، ص ۱۱۰.

. علی اکبر رشاد (زیرنظر)، دانش نامه امام علی (ع) (چاپ اول: تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۰ هـ ش)، ج ۳، ص ۲۳۱.

. نحل/۴۴.

. نساء/۸۰.

. نساء/۱۱۵.

. بقره/۱۲۴.

. مائده/۵۵.

. نساء/۵۹.

. احزاب/۳۳.

. باید توجه داشت که از برخی آیات، اصل مسئله امامت برداشت می شود، مانند آیه ۱۲۴ سوره بقره، و از برخی دیگر با کمک روایات نبوی و قرائن و شواهد، می توان مصداق امامت را نیز فهمید.

. برای دیدن اسناد و منابع این روایات در کتاب های اهل سنت، ر. ک: موسوعة الامامه فی نصوص أهل السنة، سید شهاب الدین المرعشی؛ باهتمام السيد محمود المرعشی و محمد اسفند یاری و عدة من المحققين (قم: صحیفة فرد و مکتبة آیت العظمی المرعشی، ۱۳۸۸)، ج ۱۰؛ کتاب الله و أهل البيت فی حدیث الثقلین من الصحاح و السنن و المسانیه من مصادر أهل السنة، لجنة التحقيق فی مسألة الامامة مدرسة الامام باقر العلوم (قم: دلیل ما، ۱۴۲۲ هـ ق).

. برای آگاهی از نحوه استفاده از آیات و روایات برای اثبات امامت و پاسخ به شبهات، علاوه بر تفاسیر معتبر شیعه، ر. ک: موسوعة الغدير فی الكتاب و السنة و الادب، علامه عبدالحسین امینی، (چاپ چهارم: قم، موسسة دائره المعارف الفقه الاسلامی، ۱۴۲۷ هـ ق)؛ دلائل الصدق، علامه محمد حسن المظفر، (چاپ اول: قم، موسسه آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۲۳ هـ ق)، ج ۴ و ۵؛ دانش نامه امام علی (ع) زیر نظر علی اکبر رشاد (چاپ اول: تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۰ هـ ش)، ج ۳ و ج ۱۰.

. دانشگاه تهران، پژوهش های دینی (مجله) (شماره پنجم، ۱۳۸۵ هـ ش)، ص ۱۳۱.

. حمیدرضا شاکرین با همکاری جمعی از محققین، پرسش و پاسخ های دانشجویی (چاپ هفتم، قم، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۶ هـ ش)، ج ۷۰، ص ۱۳۸.